

DUNYO TILSHUNOSLIGIDA RANGLAR BILAN BOG'LIQ MIFOLOGIK DUNYOQARASH

Gafarova Sh.¹, Pyadkina O.N.²*Annotatsiya:*

Rang ramzlari lingvistik va madaniy talqinda ko'plab jihatlarini o'z ichiga oladi. Ular faqat ranglar bilan bog'liq bo'lmay, balki o'z xalqining madaniy qadriyatlari, urf-odatlarini, psixologiyasi va tarixiy tajribasi bilan ham bog'liqdir. Ingliz, o'zbek va tojik tillaridagi rang ramzlarining lingvamadaniy xususiyatlari tahlil qilingan holda, ularning til va madaniyatdagi ahamiyati aniqlanadi. Albatta, kirish qismini takomillashtirgan holda quyidagicha yozish mumkin: Ranglar insoniyat tarixida nafaqat ko'rish hisini shakllantiruvchi tabiiy elementlar sifatida, balki madaniy, ijtimoiy va psixologik aspektlar bilan bog'liq ramzlar sifatida ham muhim o'rin tutadi. Har bir xalq va til ranglarni o'z madaniyatiga xos tarzda talqin etadi, ularga o'ziga xos ma'nolar va simbolik ahamiyatlar yuklaydi. Ingliz, o'zbek va tojik tillarida rang ramzlari faqat estetika va tabiat bilan bog'liq bo'lmay, balki milliy qadriyatlar, xalqning ruhiy holati va ijtimoiy tajribasini aks ettiradi. Til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ranglarning tilshunoslikda qanday rol o'ynashini, ularning jamiyatdagi ahamiyatini ochib beradi. Ushbu maqolada ingliz, o'zbek va tojik tillaridagi rang ramzlarining lingvamadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi, ularning tilshunoslikdagi o'rni, madaniy simbolizmi va xalq ruhiyatidagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Rang ramzlari, lingvistik madaniyat, ingliz tili, o'zbek tili, tojik tili, madaniyat, psixologiya, ehtiros, tinchlik, baxt, sevgi, qizil rang, ko'k rang, yashil rang, sariq rang, tilshunoslik, madaniy qadriyatlar, ranglarning ma'nosi.

Jahon tilshunosligida rang nazariyasi va simbolikasi tarixiyadrijiy aspektida tadqiq etilgan. Lisoniy ongdagi rang bilan bog'liq kognitiv axborot, mental leksikon, madaniy belgilar qiyosiy, chog'ishtirma aspektida sinxron yondashuv asosida tahlil etilgan. Turli tillardagi rang bilan bog'liq tushunchalar, milliy-madaniy munosabatlar konseptual asosda yoritilgan. Antropotsentrizm yo'nalishining asosiy masalasi hisoblangan inson omili bilan aloqadorlik ranglar semantikasini etimologik nuqtai nazardan tahlil etishni, yangi tushunchalarning shakllanish jarayonini izohlashni, ma'no imkoniyatlarini, kognitiv xususiyatlarini, pragmatik qiymatini an'anaviy metodlar va zamonaviy kompyuter texnologiyalari asosida tahlil qilishni taqozo etadi.

Ingliz tilida ranglar kengaytirilgan ma'nolarga ega va ular ko'p hollarda madaniy, ijtimoiy va psixologik holatlarni ifodalaydi. Masalan:

Qizil (red) — ehtiros, sevgi, xavf yoki hiddat bilan bog'liq bo'lishi mumkin. "Red alert" (xavf ogohlantiruvchi) yoki "seeing red" (hiddatlanuvchi) kabi iboralar bunga misol bo'la oladi.

Ko'k (blue) — tinchlik, xotirjamlik, va hatto melankoliya bilan bog'liq. "Feeling blue" (ko'k his qilish) iborasi, masalan, tushkunlikni bildiradi.

Yashil (green) — tabiat, sog'liq, baxt va boylikni ifodalaydi. Shuningdek, "green with envy" (hasad qilish) iborasi ham ishlatiladi.

Ingliz madaniyatida ranglar ko'pincha maqtab, ilm-fan va texnologiyaning rivojlanishiga ham aloqador. Ranglarning psixologik ta'siri ingliz tili tilida ko'plab izohlar va idrokni kuchaytirish uchun ishlatiladi. O'zbek tilida ranglar ko'plab madaniy va ma'naviy qatlamlarga ega. O'zbek xalqining o'ziga xos ranglar haqidagi tushunchalari, an'anaviy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Misollar:

Qizil — baxt, sevgi va fidoyilik ramzi sifatida ishlatiladi. O'zbek milliy to'ylarda qizil rangning ahamiyati katta.

Ko'k — osmon, tinchlik va erkinlik bilan bog'liq. Shuningdek, o'zbeklar ko'k rangni mehr-muhabbat va yuksak maqsadlar bilan ham bog'laydi.

¹ Gafarova Shaxnoza, Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti

² Pyadkina Olga Nikolayevna, Al-Farobiy nomidagi Qozog'iston Milliy Universiteti

Sariq — quvonch va baxt bilan aloqador, lekin ba'zan noto'g'ri yo'lni yoki xatoni ifodalash uchun ishlatiladi, masalan, "sariq yigit" iborasi.

O'zbek tilidagi rang ramzlari faqat estetik qiymatga ega bo'lmay, balki xalqning tarixiy tajribasi va mentalitetini ham aks ettiradi.

Tojik tili va madaniyati ranglarning ma'nolarini o'ziga xos tarzda talqin etadi. Tojik xalqi tarixan o'zi yashagan hududning tabiati va mehnat faoliyatidan kelib chiqib, ranglarga ma'lum ma'nolarni yuklagan:

Qizil — baxt, muvaffaqiyat va qahramonlikni ifodalovchi rangdir. Tojik xalqi qizilni halollik, azamatlik va mardlik bilan bog'laydi.

Ko'k — sukunat, osmon va yuksaklikni anglatadi. Tojik tilida ko'k rang niyat va orzu-umidlar bilan bog'lanadi.

Yashil — bog'-parvarish, yer bilan bog'liq, shuningdek, yashil rang tabiatning mo'l-ko'lligi va tinchligini ifodalaydi.

Tojik madaniyatida ranglar kishi ruhiyatini, uning kelajakka bo'lgan umidini aks ettiradi. Ranglarning ma'nolari ko'p hollarda uning yashash joyi va u yerda qabul qilingan an'analariga bog'liq. Ingliz, o'zbek va tojik tillarida rang ramzlarining lingvamadaniy xususiyatlari bir-biridan farq qiladi, ammo barchasida ranglar til va madaniyatning muhim qismini tashkil etadi. Ranglar, ularning lingvistik izohlari va madaniy talqinlari orqali xalqning dunyoqarashi, uning psixologik holati va madaniy qadriyatlari aks etadi. Har bir xalq o'z ranglariga o'ziga xos ma'no berib, bu ranglarni milliy an'alarini va madaniyatini ifodalashda muhim vosita sifatida ishlatadi. Rang ramzlari lingvistik va madaniy talqinda ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Ular faqat ranglar bilan bog'liq bo'lmay, balki o'z xalqining madaniy qadriyatlari, urf-odatlar, psixologiyasi va tarixiy tajribasi bilan ham bog'liqdir. Ingliz, o'zbek va tojik tillaridagi rang ramzlarining lingvamadaniy xususiyatlari tahlil qilingan holda, ularning til va madaniyatdagi ahamiyati aniqlanadi.

Jahon tilshunosligida rang nazariyasi va simvolikasi tarixiytadrijiy aspektda tadqiq etilgan. Lisoniy ongda rang bilan bog'liq kognitiv axborot, mental leksikon, madaniy belgilar qiyosiy, chog'ishtirma aspektda sinxron yondashuv asosida tahlil etilgan. Turli tillardagi rang bilan bog'liq tushunchalar, milliy-madaniy munosabatlar konseptual asosda yoritilgan. Antropotsentrizm yo'nalishining asosiy masalasi hisoblangan inson omili bilan aloqadorlik ranglar semantikasini etimologik nuqtai nazardan tahlil etishni, yangi tushunchalarning shakllanish jarayonini izohlashni, ma'no imkoniyatlarini, kognitiv xususiyatlarini, pragmatik qiymatini an'anaviy metodlar va zamonaviy kompyuter texnologiyalari asosida tahlil qilishni taqozo etadi. Qadimgi turkiy tilda qizil olov, quyosh belgisi deb hisoblansa, ko'k muqaddas rang qiymatiga ega. Qozoq madaniyatida ko'k rang tinchlik va birdamlik, farovonlik va hayot belgisidir. Moviy — yaratuvchining so'ziga teng, shuning uchun bu rang kuch, g'alaba, yuksak ruh, ustunlik, fahrlanish, degan ma'noni anglatadi. Moviy — yulduzlar, sayyoralar, galaktikalar joylashgan Kosmos, cheksiz koinotning nomini ham ifodalagan. Moviy — qadimgi turkiy madaniyatda kosmonim belgi sifatida tushunilgan. Turk minoralari, shu jumladan, qozoq xalqining milliy bezaklari, gumbazlari, ko'pincha, ko'k rangga ega bo'lib, ko'k rangining alohida ramziy ma'noga ega ekanligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. Berlin, B., & Kay, P. (1991). *Basic color terms: Their universality and evolution*. University of California Press.
- [2]. D'Andrade, R. (1995). *The development of cognitive anthropology*. Cambridge University Press.
- [3]. Wierzbicka, A. (1990). *Cross-cultural pragmatics: The semantics of human interaction*. Mouton de Gruyter.
- [4]. Akhmedov, B. (2006). *O'zbek tilidagi ranglar va ularning ma'naviy ramzlari*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
- [5]. Jamolov, I. (2003). *Tojik tilida rang ramzlarining lingvistik va madaniy talqini*. Dushanbe: Tojik Milliy Universiteti.
- [6]. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2002). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics (3rd ed.)*. Pearson Education.

- [7]. Choi, S. (2015). Cultural meanings of color in Eastern and Western societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(5), 718-738.
- [8]. Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. Sage Publications.
- [9]. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2002). Colour as a semiotic mode: Notes for a grammar of colour. *Visual Communication*, 1(3), 343-368.
- [10]. Ibragimov, R. (2012). *Ranglar va ularning tilshunoslikdagi o'rni*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
- [11]. Karshieva, Y. ., & Abbosova, M. . (2023). Using Different Methods for Teaching Foreign Languages. *Journal of Language Pedagogy and Innovative Applied Linguistics*, 1(4), 44-48. <https://doi.org/10.1997/zj1zpx69>
- [12]. Iskandarovich, A. S. (2021). Toponyms, their classification and types. *Евразийский научный журнал*, (3), 27-28.
- [13]. Бегматов, Қ. (2022). Олий таълим муассасаларида немис тилини иккинчи чет тили сифатида ўқитиш. *Zamonaviy lingvistik tadqiqotlar: xorijiy tajribalar, istiqbolli izlanishlar va tillarni o'qitishning innovatsion usullari*, (1), 265-266.
- [14]. Handamova, F. (2020). Body Language And Teachers'attitude In Teaching Process. *Science and Education*, 1(8), 314-317